

B. M. II, 146
h. 38, 12.

26 (X1878954)

IIA
4286

Q. D. B. V.
PROBLEMA POLITICUM,
An.
**Cujus regio, ejus sit
Religio?**

Quod
PRÆSIDE
DN. L. ADAMO RECHENBERG,
P. P.
IN ACADEMIA LIPSIENSI,
IX. Febr. A. CHR. MDCXCV.
H. L. Q. C.
Publice discutere instituit
DANIEL LEONHARD Müller/
Lipsiensis.

LIPSIÆ,
Typis CHRISTOPH. FLEISCHERI.

V I R O

Nobilissimo, Amplissimo atq; Excellentissimo,

DN D. JOHANNI BOHNIO,

Therapeutices in Acad. Lips. P. P. longe celeberrimo,

Gratiosissimæ Fac. Med. Seniori,

Min. & Maj. Principp. Colleg. Collegiato,

Acad. Decem-Viro, & Reip. Lips. Physico Ordinario:

de singulis, quæ sustinet, officiis præclarissime
merito,

*Domino, Patrono atque Tutori suo, Parentis loco
etatem devenerando:*

Nec non

V I R O

Nobilissimo & Consultissimo,

DN. POLYCARPO Weyland /

Hereditario in Schleißig /

Inclutæ Reip. Lips. Senatori gravissimo,

*Domino, Patrono atq; Avunculo suo, omni observantia
cultu suspiciendo,*

Has studiorum Academicorum primitias,

debiti honoris & obsequii ergo,

D. D. C.

Daniel Leonhard Müller.

Q. D. B. V.

INDEX ET CONNEXIO RERUM
QVÆ TRACTANTUR.

- §. I. De origine dicterii: *Cujus est regio, ejus est Religio.*
II. De ejus veritate proponitur disquisitio.
III. *Religio non est res arbitraria.*
IV. Fundamenta demonstrationis, *Religionem esse necessariam.*
V. Deducta inde *necessitatis* assertio.
VI. Ad Religionem salutarem cognoscendam, opus est *revelatione* divina.
VII. Hinc Religio in *naturalem & revelatam* distingvitur.
VIII. Quid hic potissimum de *Religione* quærat. *ur.*
IX. Religio ad curam animæ spectat.
X. Ejus cura homini, si vel extra societatem civilem vivat, incumbit.
XI. Inde quæritur; *an rectores civitatum ex jure territorii, plenam & absolutam potestatem circa sacra & Religionem habeant?*
XII. Est illa sententia *Hobbessii*:
XIII. Cujus assertiones adducuntur.
XIV. Huic adstipulatur *Adr. Houtuynus*, Jctus Batavus.
XV. Vult tamen ab *Hobbessio* dissentire.
XVI. *Hypotheses* præstruuntur illorum sententiis evertendis idoneæ:
XVII. *Prima* est, civitates non Religionis causa primum institutas fuisse.
XVIII. Quo sensu Religio civitatis vinculum dicatur.
XIX. *Secunda*, cives voluntatem circa cultum Dei & curam animæ non absolute imperantibus submisisse.
XX. *Tertia*, Religionem non posse imperari aut cogi.

A 2

XXI.

- XXI. Quod confirmatur ex Religionis Christianæ indole, institutione & praxi veteris Ecclesiæ.
- XXII. His præstructis, distingvuntur *interne & externe* Religionis *partes*.
- XXIII. *Interna* Religionis quæ vocantur, imperio civili non subjacent; *externa* vero ex jure territorii subjiciuntur.
- XXIV. *Interna* tamen etiam moderatione imperantium non sunt exempta.
- XXV. *Imperium, & functio sacra*, in una persona coalescere nequeunt.
- XXVI. Jus rectorum civitatum circa *sacra, quoad externa*, imperativum & directivum asseritur:
- XXVII. Et probatur.
- XXVIII. Notatur *Dav. Blondellus*, qui regimen ecclesiasticum plebi vindicare nititur.
- XXIX. Fons illius erroris ostenditur, vendicato imperantium, circa *sacra, jure*.
- XXX. PROBLEMATIS inde PROPOSITI sensus declaratur.
- XXXI. Abusus ejus simul notatur.
- XXXII. Autores istius abusus inter recentes politicos sunt *Hobbes & Houtuynus*.
- XXXIII. *Houtuyni* πεῶτον ἑῶδθ ex *Hobbefio* ostenditur.
- XXXIV. Id est; *civitatem & Ecclesiam* eandem esse rem, quod confutatur.
- XXXV. Inde errores *Houtuyni* crassiores recensentur & rejiciuntur; ut: 1.) quod Religio Christiana ab imperantibus acceperit auctoritatem publicam:
- XXXVI. 2.) Quod imperantes prophetiis divinis accommodent auctoritatem publicam:
- XXXVII. 3.) Quod præcepta & regulæ Christi atque Apostolorum, vim obligandi ab imperantibus indeptæ sint.
- XXXVIII. 4.) Quod doctores & pastores Ecclesiæ sint ministri Principis aut civitatis.
- XXXIX. 5.) Quod Ecclesia sit in persona Principis.
- XL. 6.) Quod Principi summum judicium definitivum & determinativum circa dogmata competat.
- XLI.

- XLI. 7.) Quod potestatem ecclesiasticam omnem faciat civilem.
 XLII. Inde ulterius Houtuynum instruere tyrannos Ecclesiæ
 persecutores, & formare hypocritas, probatur.
 XLIII. Principes Protestantes, licet formulas fidei promulgarint
 novas, non jus circa *interna Religionis* sibi arrogasse asseritur:
 XLIV. Probatur & declaratur.
 XLV. Recte fidei formulis cives adstringi.
 XLVI. Moderatio juris circa ritus ecclesiasticos.
 XLVII. Jus Ecclesiam *reformandi* Statuum Protestantium asseri-
 tur, & difficultas circa introductionem religionis discutitur.
 XLVIII. Non æquali, hac in parte, jure, Principes, qui limitatam
 per pacta potestatem habent, gaudere ostenditur.
 XLIX. Non licet subditis vi armata, Principibus novam Religio-
 nem obtrudentibus resistere.
 L. De tolerantia diversarum in civitate religionum.
 LI. *D. Franc. Burgkardi liber de Autonomia*, in Protestantium jura
 circa sacra iniquus, notatur.
 LII. Regimen Ecclesiasticum partes suas habet.
 LIII. Harum *prima* est: *inspectio generalis* in Ecclesiam.
 LIV. *Alter*a, jus constituendi ministros Ecclesiæ.
 LV. *Tertia*, jus condendi leges ecclesiasticas:
 LVI. Quæ disciplinam & ritus Ecclesiæ præcipue respiciunt.
 LVII. *Quarta*, jus convocandi Synodos particulares.
 LVIII. *Quinta*, jus constituendi judicia ecclesiastica.
 LIX. Reliquæ partes imperii circa sacra prætereuntur, & notatur
Hobbesius, qui jus clavium indirecte imperantibus tribui.
 LX. Finitur dissertatio repetito *Problemate*, cujus sensus genuinus
 hac dissertatione evolutus fuit.

§. I.

 Riturum in superioris nostrique decurrentis jam
 ævi publice gestorum historia diuturnum
 invaluit: CUIUS EST REGIO, EJUS
 EST RELIGIO. Id quibus auctoribus pri-
 mum sciti vim velut publici obtinuit, nobis indagare non

licuit. Quamquam qui Protestantes in Germania vocantur Status, id adversus Romanenses, jus ipsorum circa sacra impugnantem allegasse dicantur. Quod vicissim Cæsari, aliisque Regibus ac Principibus, in *Instrumento Pacis Osnabrug. art. V. n. 39.* tribui videtur.

§. II.

Quicquid vero ejus sit: Mihi jam propositum est, Academici loco exercitii, in ejus veritatem inquirere, ac quo juris robore illud sese tueatur, paullo altius expendere. Præsertim cum nonnulli Principes eodem, magno humanæ ac Christianæ libertatis damno, in civitatibus abuti soleant.

§. III.

Quod, ut arbitror, commodum fiet, si ante paucis demonstravero, *Religionem* non esse *arbitrariam*; sed lege divina mortalibus insita requiri: ac inde *necessitatem* ejus posse ab omnibus, ac deberi etiam cognosci.

§. IV.

Apud omnes enim gentes cultiores, imo barbaras quoque quæ non plane obbrutuerunt, in confesso est, hominem ductu rationis congenitæ, indagare & cognoscere posse, esse aliquam potentiam superiorem eamque infinitam, a qua omnis motus creaturarum promanet, & quod hæ non existant à seipso. Deinde eam potentiam non esse brutam, sed intelligentem; cum omnia prudenter ordinarit creata, eademque ne intereant conservet. Homo autem, si semetipsum contempletur, nobiliorem se esse creaturam, ac adeo Deo magis curæ, quam omnes alios, deprehendet.

§. V.

Hinc cum *objectum* cultus, cum *obligatio* hominis ex beneficiis in se collatis, cum etiam *ratio*, ac adeo *subjectum* cultui

cultui idoneum adsit; quivis ex rationis lumine noscere potest, se Deum colere utique debere. Atque hic cultus *Religio* vocatur, abstracta qualitate, quæ salutarem facit. Cujus partes passim describuntur, satisque alias notæ sunt, certe esse debent Christianis.

§. VI.

Verum cum homo sibi relictus pervidere non possit, qui cultus Deo placeat, aut ipsum sibi propitium reddere queat; opus est *revelatione*, qua de modo cultus Deo placentis constet. Hæc cum proprio vitio, aut negligentia caruerint gentiles, vanos eosque absurdos finxere modos. At cum Deus hominem cultus condiderit capacem, rationi utique congruit; ut dato, qui cultu dignus sit, dato etiam qui ad cultum idoneus sit, dari etiam revelationem oportere, unde de cultus Dei vera ratione certo constet. Revelationis hujus divinæ veritatem post alios Theologos, non ita pridem doctissimus Gallorum *Huetius*, *Demonstratione Evangel.* erudite asseruit.

§. VII.

Atque hinc, cum *Religio* a duplici fonte promanet, in *naturalem & revelatam* a Theologis passim distingvi solet. Utriusque vero discrimen & capita, quibus constat, explicare nostri instituti jam non est.

§. VIII.

Id potissimum in controversiam venit; an *Religio*, seu *naturalis*, seu *revelata*, sit *res arbitraria*, quod ob rationes, §. 3. 5. 6. jam adductas, negamus. Deinde, si, ut demonstravimus, *necessaria* est *Religio*, quæritur; an homini incumbat, curam Religionis per se exercere, in quocunque statu, naturali & libero; an civili degat? Et hoc est, quod affirmamus.

§. IX.

§. IX.

Homo quidem corporis sui curam alteri permittere potest; non vero animæ, quæ Religionis veræ exercitio imprimis constat, qua beatitudini æternæ præparatur. Quia quisque, dum ratione præditus est, ad culturam mentis a Deo ad imbuendum cultu sui data obligatur; ut dignum se tam benigno Creatore reddat: qui tantis prærogativis præ animantibus brutis hominem ornavit, eumque post hanc vitam caducam, æternum etiam beatum esse vult.

§. X.

Unde si quis maxime extra omnem societatem (ut Eremitæ olim) vivat; ideo religionis expertus non est. Quia prima obligatio ad Deum colendum non ab arbitrio aliorum aut ingenio civitatis dependet; sed a vinculo rationis naturali, qua Creatori suo obstrictus est homo. Etsi, dum is opus hac in parte etiam informatione & cultura mentis habet, non negamus, parentibus imprimis incumbere, ut a teneris liberi religione vera cultuque Numinis supremi imbuantur: ne in feritatem degenerent, pecudumque more, velut obliti nobilitatis suæ, quam præ bestiis a Creatore Opt. Max. indepti sunt, vivere adsuescant. conf. *Lactantii l. III. Instit. c. 10.*

§. XI.

His præstructis, propius ad *questionem* veniendum est: In qua illud præcipue discutiemus; quousque potestas Imperantis, sub cujus imperio regio, in qua cives in societatem securitatis gratia coaluerunt, circa religionem & sacra, sese extendat: vel; *an Imperantes, ideo quod regionem cum imperio teneant, etiam jus imperandi civibus suis quamlibet religionem habeant, ac pro lubitu, sacra omnia ordinare ac exercere queant?* De hoc, quod μέγα λίσαν αἴτημα est, paullo altius nunc dispiciendum venit.

§. XII.

§. XII.

Affirmant id *Thomas Hobbes*, pessimus sacrorum interpres, in libro facerrimo *Leviathan* inscripto, & *Adrianus Houtuyn* *Jctus Batavus*, in *Politica Contracta Generali* & not. §. LXIII. seqq. Nos vero, solidis rationibus subnixi, negamus.

§. XIII.

Ac quod *Hobbesium* attinet, non mirum adeo ejus philosophiæ perito hoc placitum videri potest; cum justitiam legumque omnium vim ab imperio civitatis derivet; ita, ut ante constitutas civitates ipsi nihil justum, nihil injustum, nihil sanctum, nihil profanum habeatur. Ideo in *Leviath. Cap. XVIII. ad summam*, inquit, *potestatem attinet opinionum & doctrinarum omnium judicatio: & Cap. XXVI. Ceterum, ut divina supernaturalia prædicantibus obedire aliquando, & alicubi debeamus, causa in promptu est; nempe si ea, quæ prædicant, pro legibus haberi jusserit civitas. Est enim de lege naturali, quæ divina etiam est; ut in iis omnibus, quæ jusserit civitas, civitati obediamus, quanquam non, ut credamus. Credere enim animi actus est, non a Deo jussus, sed factus; quem, quando & quibus vult. Deus dat negatque; Et NON CREDERE, legum divinarum positivarum, negatio, non transgressio est. Pactum, quod modo supernaturali cum *Abrahamo* pactus est Deus, tale est: FOEDUS MEUM INTER ME ET TE, ET SEMEN TUUM POST TE, QUOD SERVABITIS, HOC EST. Semini *Abrahami* nondum existenti pactum hoc revelatum esse non potuit. Quare ergo pro lege divina habere obligati fuerunt *Israëlitæ*, id quod pro lege divina ab *ABRAHAMO* declaratum est; nisi quia in filios & servos suos summam habuerit *ABRAHAMUS* potestatem? Tandem concludit: Dico ergo, in rebus omnibus legi morali, i. e. legi naturæ non contrariis,*

B

riis,

riis, cives omnes obligari, ut pro lege divina habeant, quicquid a lege civili pro lege divina declaratur. Manifestum enim est, id quod non est contra legem naturalem, fieri posse a summa potestate legem civilem. Neque in ulla parte orbis terrarum permissum est, aut fuit civibus, mandata divina alia factis suis praeferre, praeter ea quae a Civitate approbantur. In APPENDICE AD LEVIATH. Cap. 2. clarius loquitur: Religio & agnitio potentiae divinae in omni civitate lege imperatur. In Libr. de Cive Cap. XVII. §. 27. ostendere vult, interpretationem Scripturae S. dependere ab autoritate Civitatis. Ideo ipsi Ecclesia Christiana, & civitas Christiana idem sunt. Et in Civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis: doctrinas, quae hodie controvertuntur de Religione, spectare plerasque ad jus regnandi, de Cive Cap. XVIII. §. 13. 14. Unde in nefanda sua Historia Ecclesiastica statuit, ad Religionem Christianam amplectendam, cives demum imperante Constantino M. fuisse obligatos; quippe qui illi autoritatem conciliaffet publicam.

§. XIV.

Ex his placitis Hobbesianis, sane improbis, Houtuyntius in Politica sua allegata scribit: Princeps sacra regit ut profana externa, & lege divina non definita; hinc personas, res, actiones distinctim ab Christi imperio. Religionem publicam facit quamlibet. Qui Religionem doceant, sacram faciant functionem, ministros publicos constituit, deponit, puniunt. Imperium, jurisdictio omnis, & legislatio ad eundem pertinet: Neutrum, vel quod aliud est imperium, annexum ministerium habet. Et ipsa summa potestas non leges tantum proprias, sed & naturales, & Veteris, & Novi Testamenti publicas facit, vimque publicam & robur publicum, in Civitate accommodat. Leges divinas, cum naturales tum
pos.

positivas, interpretatur, & doctrinae controversias judicat, eodemque iudicio suo definitivo fidei articulos determinat &c.

§. XV.

Hæc cum ex mente Hobbesii scripsisset, & in *notis* suis *ad Politicam* suam *Contract.* §. LXIII. *seqq.* adstruxisset etiam; mirari subit, cur sub finem earum, inter errores Hobbesianos referat: *imperanti simpliciter obediendum in materia religionis & cultus divini, etiam ei, qui aliter definitum lege naturali vel divina putet: singulis indistincte nulum de religione concedit iudicium, de Cive Cap. 15. n. 18. Cap. 16. n. 18. Leviath. Cap. 42. pag. 512. Cap. 43. p. 620. 621.* Cum ipse tamen, quæ in Hobbesio reprehendit, probare annisus sit prolixius.

§. XVI.

Nos, ut noxias has insanientium Politicorum sententias jugulemus, nec quod Imperantibus hac in parte competit jus, temere impugnabimus; nec, quod ipsorum non est, adulandi studio tribuemus. Id ut distincte & perspicue fiat, ante aliquot *hypotheses*, quas nominati jam auctores fovent, destruemus, saniores substernendo, quæ Juri naturæ ac divino maxime conveniunt.

§. XVII.

Id igitur hic ante omnia probe attendendum venit, civitates primum non Religionis causa fuisse institutas; qua ad hanc excolendam, ab initio rerum, cum nondum essent civitates, homo fuit obstrictus. Et, si post conditas civitates quis maxime ab aliorum consortio remotus vitam agat segregem, non tamen ista obligatione solutus est. Finis enim illius per se, non civitatis quatenus ab Ecclesia distinguitur, commodum aut salutem; sed longe sublimius quid, æternam puta beatitudinem, post hanc vitam expectandam, respicit. Notum præterea est, Civitates

tes non cum ipsa generis humani origine extitisse; sed aucto illo postea securitatis gratia constitutas fuisse; ut jure quisque suo, in societate hominum majori inita, tuto frui posset.

§. XVIII.

Nec obstat nostræ sententiæ, quod Religio civilis societatis vinculum vulgo dicatur. Id enim non alio sensu accipiendum est, quam quod, amota reverentia divini Numinis, homines natura sua ad nocendum aliis proclives, pactis, quæ mutuæ securitatis causa in civitatibus inita fuerunt, posthabitis, occasione oblata, opprimere se invicem non adeo verituri sint; cum sublato imperio civili nihil sit, quod in terris metuere habeant. Quapropter *B. Pufendorfius de Habit. Relig. ad vitam civilem §. 5.* recte inde colligit, *Religionem non esse inventum ingeniosum eorum, qui civitates condiderunt; cum illa sit longe antiquior & prior civitatibus, utpote generi humano cœva: etsi non defuerint, qui eadem ad respectus suos civiles abusi sunt.* v. *Plutarch. l. 1. de Placit. Philosoph. c. 7. & Polyb. l. X. initio.* Quod & Romanos olim fecisse historia testis est. Nam illi, licet sacra sua e Græcorum superstitione hausissent; solerter tamen ea ad statum vel utilitatem Reipublicæ flectebant, ut populi animos astute fictis per augures vaticiniis & auguriis, quo vellent, trahere facilius possent. Ideo Cato Major augur ipse, mirari se dixit aruspicem, si quando in alium aruspicem incidisset, temperare sibi a risu posse, quod uterque disciplinam fabulis subnixam profiteretur.

§. XIX.

Quamvis igitur cives coëuntes primum in civitates, voluntates suas iis, qui imperium accepere, subjecerint; ut quod illis placeret, & sibi non displiceret; quippe quibus obsequii gloria tantum superesset; non tamen voluntatem

tem

tem suam etiam circa sacra, vel cultum Numinis in solidum ipsis submisisse leguntur. Et, si id quidam fecerint, nullo jure id factum, putandum est: Cum quisque suæ conscientia, ad quam Religio maxime spectat, libertatem reservasse sibi ideo censeatur, quod cura animæ cuius debet esse propria; nec imperium civile ad illam directe extendendum sit.

§. XX.

Deinde constat, Religionem non eorum ex genere esse, quæ imperari aut cogi possunt: Suaderi tantum idoneis vult argumentis; cogi nescit. Informat enim mentem & voluntatem de iis, quæ de Deo ejusque voluntate credenda, aut quæ jussu ejus facienda sunt. Ea autem nemo approbabit, nisi de veritate istorum congruis argumentis in conscientia sit persuasus. Hæc persuasio nulla vi externa aut armis, sed argumentorum solidorum pondere efficitur. Ac quod Christianam eamque veram attinet Religionem, opus est gratia & supernaturali lumine, quo solo per verbum Dei revelatum fides accenditur. Qui igitur vim hic adhibet aut inferre conscientia audet, jus Dei invadit, hypocritam aliud ore profitentem, aliud corde prementem, citius efficiet, quam sincerum religionis confessorem. *Quis, ait Lactantius Lib. V. Instit. Cap. 14. imponat mihi necessitatem vel colendi quod nolim, vel quod velim, non colendi.* Quo sensu etiam *Bernhardus Serm. LXVI. in Cantic.* recte dixit: *Fidem suadendam, non imperandam esse.* Quia iterum dicente *Lactantio l. V. c. 20. nihil est tam voluntarium, quam Religio.*

§. XXI.

Et videre hoc licet in prima Christianæ religionis propagatione: In qua neque Christus, neque Apostoli vim adhibuerunt, aut adhibendam suaserunt unquam. Homi-

nes docebant, hortabantur, obsecrabant, iram Dei denun-
ciabant. Si violenta hic remedia Deo probata fuissent,
quam facile ipsi fuerat Imperatores Romanos Regesve Par-
thorum excitasse, ut horum ministerio destruxisset idola,
& cives ad amplectendam Christianam fidem compulisset.
At Numini sapientissimo placuit piscatores & ima e plebe
homines ad tam gloriosa ministeria instruere; ut gloria i-
psius enitesceret magis, & mortalium obscuraretur omnis.
Hæc cum animo expendisset suo *Illustris vir Thuanus in E-*
pist. Nuncup. Histor. ad Henricum IV. R. Galliaë ita scribit:
Nempe ad cetera, quibus hoc infestum virtuti seculum scatet,
mala, religionis dissidium accessit, quod jam toto pene seculo
orbem Christianum continuis bellorum motibus vexat, dein-
ceps vexabit, nisi tempestiva remedia atque adeo alia, quam
quæ hæctenus adhibita sunt, ab iis, quorum precipue interest,
adhibeantur. Nam experientia satis edocti sumus, ferrum,
flammas, exilia, proscriptiones, irritasse potius, quam sanasse
morbum menti inherentem: ad quem proinde curandum,
non iis, quæ in corpus tantum penetrant, sed doctrina & sedu-
la institutione, quæ in animum leniter instillata descendit, o-
pus esse; alia quippe omnia pro arbitrio civilis magistratus at-
que adeo principis sanciantur, sola Religio non imperatur, sed
ex præcepta veritatis opinione, accedente divini Numinis gra-
tia, bene preparatis mentibus infunditur. Ad eam cruciatus
nihil valent; quin obsirment potius animos, quam frangant
aut persuadeant, &c. confer Baconi de Verulamio Serm. si-
del. III. de Unit. Eccl.

§. XXII.

Quæ cum ita sese habeant, videndum nunc, quid juris
summæ Potestatibus circa Sacra seu Religionem Christia-
nam, quæ sola vera est, competat, & quid non. Ubi ex
Constantini M. apud *Eusebium de Vita ejus Lib. IV. cap. 24.*
ser.

sermone ad Episcopos in convivio habito, (quò sese Episcopum τῶν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας dixit,) ea quæ ad Religionis Christianæ INTERNA & quæ ad EXTERNA spectant, accurate discernenda sunt. confer *Euseb. l. 1. de vit. Constant. c. 37.* ILLA divina dogmata ac præcepta vocantur, quæ ex sola divina revelatione innotescunt, ac a Theologis *credenda & agenda* appellantur. In quibus præcipua divini cultus ratio consistit. EXTERNA autem vocantur, quæ ad publicum cultus divini in civitate ministerium seu exercitium spectant, ac vel personas, vel res & actiones Ecclesiasticas respiciunt; ut pastorum & doctorum publicorum constitutio, ceremoniarum & festorum ordinatio, legum ecclesiasticarum promulgatio, hæresium noxiarum coercitio, & disciplinæ ecclesiasticæ cura vel emendatio, & aliæ de quibus infra dicemus.

§. XXIII.

Præmissa hac distinctione, negamus ea, quæ INTERNA RELIGIONIS vocantur, humanarum Potestatum imperio subjacere. Quia quod a solo Deo in unam partem definitum aut introductum est, nullus imperans efficaciter mutare aut prohibere potest. Ideo non est summæ Potestatis, nova fidei capita condere, fidem innovare, novos Dei cultus aut nova instituere sacramenta; cum nihil quicquam ad salutem credi fieri possit aut debeat, nisi quod Deus ipse determinavit. Quare & hæc docere aut tractare, non nisi pastorum & doctorum Ecclesiæ est. Quæ autem EXTERNA sunt, & ad publicum cultus divini exercitium pertinent, summæ potestatis humanæ imperio exempta non esse, tam ex divino quam humano jure demonstrari potest. Imo spectat etiam huc potestas circumstantias quasdam loci, temporis, modi, actionibus a Deo imperatis præscribere, ut omnia fiant εὐχημόνως καὶ κατὰ

κατὰ τὴν ἐξί. Extant hujus generis præcepta in Novellis
Cæsareis, passim nota & adprobata.

§. XXIV.

Verum cum etiam INTERNA, quæ vocantur *Reli-*
gionis, moderatione, emendatione aut directione opus ha-
beant; hoc respectu summis imperantibus & quidem or-
thodoxis, tum *qua* Principes sunt, tum *qua* præcipua Eccle-
siæ membra, jus aliquod circa ista quoque tribuendum est.
Cujus tamen norma semper verbum Dei revelatum esse
debet. Quo ipso vero nolumus confundi jura doctorum
Ecclesiæ circa sacra, cum juribus Imperantium. Quæ B.
Hülsemannus Brev. Cap. XX. §. VIII. n. 4. distinctione inter
potestatem *formaliter spiritualem*, & *formaliter ecclesiasti-*
cam adhibita determinat; *illam* doctoribus, *hanc* Imperan-
tibus vendicando. Recte enim his potestatem *architecto-*
nicam circa omnia sacra Christiana eorumque partes, §. IX.
sequ. denegat. Etsi alias, sensu non incommodo, potestas
Principum Christianorum circa functiones sacras dici quo-
que possit *architectonica*. De quo vid. *Grot. de Imp. S. P.*
circa Sacr. Cap. II. n. 1. & 2. & *Ziegleri de Jur. Maj. l. 1. c.*
XIV. §. 10.

§. XXV.

Atq; hinc si statum & habitum Religionis Christianæ
contemplamur, negamus *imperium & functionem sacram* in
una persona consistere posse: hoc est, non potest sum-
mum imperium & pastorale munus in unam personam re-
cte coalescere. Nam Apostolus vetat *Christo militantem*,
(quod de pastorali militia interpretantur) *implicari nego-*
tiis seculi, qualia sunt imperii. *2. Timoth. II, 4.* Quod ad in-
feriora etiam civilia munera extendunt *Canones*, qui vo-
cantur *Apostolici*, VI. LXXX. & LXXXII. Idem repetitum est
in Synodo Carthaginensi, quæ Honorio & Theodosio Im-
pera-

peratoribus celebrata est, *Can. XVI.* & Chalcedonensi Synod. *Can. III. & VII.* Nam utrumque munus tam grave & difficile est, ut totum hominem desideret. Taceo quod alios mores postulet officium Principis, alios pastoris. Quare Maximilianus I. Imperator cum Pontificatum cum Cæsareo munere conjungere meditaretur, morem illum conjungendi imperium cum sacerdotio qui apud diversas gentes olim diu satis obtinuit, respexisse videtur. Nam juri naturali & gentium ista conjunctio non repugnat, ut recte *Grotius de Imp. S. P. circa sacra Cap. II. n. 3. 4. & 5.* probavit. Apud Christianos autem valet illud *Hosii Cordubensis adversus Andronicum, ex Athanasio ad vitam solit. agentes: Neque igitur ait, fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu sacrorum & thymiamatum habes potestatem Imperator,* hoc est jus adolendi: alludit enim ad *Oziæ* historiam. Cæterum cum Episcopi post *Caroli M.* tempora, imperium civile usurpare cœpissent, cura sacerdotii ab ipsis neglecta fuit. Ut ita, quæ paupertate ac patientia primum increverat sacerdotalis autoritas, nomen Christianum duntaxat, ut ambitionis atque avaritiæ instrumentum retinuerit; cum re ipsa sacerdotes ac Episcopi ad illos mores, quos in pagana Roma *Paulus Apostolus* notat, delaberentur, ac quod *Christus* vetuerat, *Luc. XXII. 25. 26.* dominatum exercerent.

§. XXVI.

Cæterum vero quod potestatem circa sacra, quæ EXTERN A vocantur, attinet, eam summis imperantibus competere, tum ex fine imperii, abstracta qualitate religionis seu cultus, tum ex manifestis juris divini dictatis probari potest. Finis enim imperii apud fideles non tantum est, ut vitam quietam & tranquillam in omni honestate homines degant; verum etiam in omni pietate, quæ a sola

C

Reli-

Religione est. Cui ergo finis procuratio incumbit, ei jus
mediorum, quæ ad illum faciunt, non potest denegari: Uti
hoc respectu etiam summa potestas, *ministra Dei* εἰς τὸ ἀγα-
θὸν, *ad bonum*, juxta S. Pauli doctrinam *Rom. XIII. 4.* dici queat.
Quod cum intellexissent olim Reges Ebræorum, David,
Salomon aliique, hanc potestatis curam sedulo gesserunt,
vetitisque etiam a Deo actionibus materiam & occasio-
nem subtraxerunt. Nam hæc potestas vim quandam
ἀναγκαστικὴν seu coactivam habet comitem. Sic Ezechi-
as amovit excelsa, fregit statuas, excidit lucum, ipsum et-
iam æneum serpentem a Mose factum, quod ei adoleretur,
comminuit. *2. Reg. XVIII.* Josias comburi jussit idolis
consecrata, abolevit idolorum sacerdotes, lucum incendit,
excelsa & altaria destruxit. *2. Reg. XXIII.* conf. *B. Hülsemanni*
Brev. Cap. XX. §. VIII. & *Petr. de Marca de Concord. Sacerdot.*
& imper. libr. II. c. X.

§. XXVII.

Atque ut id facerent, sacratissima & certissima legis
divinæ autoritas ipsos adstringebat. Jubentur enim Re-
ges observare totam legem divinam, servire Domino,
Christum osculari, *Deut. XVII. 19. Jos. I. 8. Psal. II. 12.* quod
Augustinus contra Crescon. Lib. III. c. 51. eleganter exponit.
Et hoc Principes ac Imperatores Christiani sibi quoque
præceptum fuisse agnoverunt, meritoque ex quo Christia-
ni facti sunt, istius curæ partem sibi vendicarunt, ut Con-
stantinus M. Theodosius M. qui circa vitæ exitum, Ambrosio
teste, de statu Ecclesiarum maxime sollicitus fuit, & alii plu-
res, ex historia notissimi. Justinianus *Novell. 137.* eleganter
hanc curam *θεῶν νόμων φυλακὴν* vocavit. Neque fuit,
qui hoc jus imperantium in dubium vocaret ante, quam
Episcopus Romanus Monarchiam ecclesiasticam variis ar-
tibus, in Principum civitatibus condere molitus esset. conf.
B. Ziegleri de Juribus Maj. l. 1. Cap. XIII. §. 16. 17. seqq.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Erravit hic vir cætera doctissimus *David Blondellus*, quando in eruditissimo tractatu *de Jure plebis in regimine ecclesiastico* p. 86. seqq. contendit, jus circa regimen ecclesiasticum in Principes Christi fidem professos & magistratus ab iisdem constitutos, nec a clero, nec a plebe (cui ipse vindicare nititur) translatum esse, vel transferri potuisse. Nimirum decepit virum doctissimum mos & consuetudo veteris Ecclesiæ, quæ tribus primis ante Constantinum M. seculis obtinebat. Quo tempore, cum Imperatores a fide Christi alieni, Ecclesiam ut hostes premerent, ac Christianam religionem delere etiam molirentur; utique regimen Ecclesiæ clero & populo permittendum fuit. At vero postquam a Constantini ætate Principes nomen Christo dedissent, jure sibi regimen Ecclesiæ arrogarunt. Nec populus Christianus hac in parte ipsis contradixit, aut jure obniti potuit. Inde *Socrates Lib. V. H. E. præfat.* dixit: *Ex quo Imperatores facti sunt Christiani, res Ecclesiæ ab ipsis dependisse.* Hoc sensu in antiqua inscriptione Constantinus Religionis & fidei auctor dicitur. Et *Basilii* Imperator Ecclesiam *navim* vocans *universalem*, ejus sibi gubernacula, ait, *a Deo concredita.* Circumfertur & nomine *Eleutherii R. Episcopi* vetus epistolium, quo Regem Britannum *Vicarium Dei* vocat *in regno suo*, agens de negotio Religionis. Nempe quia ecclesiasticum regimen ferme sequitur ἡ πολιτείας τύπον. Quod ex *Genevensis*, *Anglicani* & *Germanici* regiminis ecclesiastici historia cognosci potest. v. *Commentarium de Rebellionem Anglic. R. Manlii Equ. Aur. part. 1. pag. 3.* Genevensis enim Ecclesiæ regimen cum ad statum fere democraticum sit accommodatum; (ut gubernatio Ecclesiæ olim prima fuit, cum ad morem Synagogæ in dispersione Judæorum, mixta ex senatu ecclesiastico & ipso po-

C 2

pulo

pulo esset ;) adparet, illud non quadrare ad statum regni Anglicani, ubi Episcopale regimen obrinet. Unde Puritanorum, Presbyterianorum & Episcopaliū nomina in sectas abierunt.

§. XXIX.

Quod ergo populi & cleri sub gentiliū aut profanorum principum imperio fuit jus, id non valere censendum est, quando Ecclesia Christianos accepit principes, quibus divino & gentium jure, potestas seu imperium circa sacra competit, quo etiam sine juris læsione plebis usi sunt. Horum exemplum imitati Reges & Principes superiori ævo, cum per Germaniam, Angliam, Daniam, Sueciam adversus invec̄tas a seculis aliquot in Christianum orbem doctrinæ & disciplinæ sacræ corruptelas protestati, Ecclesiam cum pastoribus suis repurgare cœperunt, strenuosque se tam fidei quam religionis vindices, constitutis ubique senatibus ecclēsiasticis præstiterunt, ac spartam, quam nacti erant, per Dei Opt. Max. gratiam pro virili ornarunt. Neque injuria facta est plebi, (ut quidem *Blondellus p. 66. 67. l. c.* existimat) quod ab omni consiliorum & potestatis participatione exclusa in hac parte fuerit. Qui enim jure suo utitur, alteri non facit injuriam. Id quod *H. Grotius* in opere postumo incomparabili *de Imperio Summar. Potest. circa sacra* (quod *Seldenus l. 1. de Synedr. Veter. Ebraeor. c. 10. p. 232.* & *Cl. Sarravius Epist. ad Salmasium p. 171.* eximie commendant) accurate satis demonstravit. confer *ejus cap. X. §. 13.*

§. XXX.

Atque hoc sensu, quem explicuimus, exaudiri debet tritum illud supra allatum dicterium: CUJUS EST REGIO, EJUS EST RELIGIO. Hoc est, qui in civitate, in qua Ecclesia est, imperium tenet, is quoque si Christianus

nus

nus est, potestatem circa sacra & religionem quoad *externa* habet; ita, ut possit verum Dei cultum in s. literis revelatum, præscriptis ad exercitium ejus necessariis circumstantiis ordinare ac dirigere: ut *Ἐξίς καὶ εὐχρημοσύνη* in Ecclesia ferventur, ac quæ in prima & secunda Decalogi tabula præcipiuntur, a civibus & subditis recte observentur. Quo respectu ipsi etiam imperantes *utriusque tabula custodes* vocantur.

§. XXXI.

Perperam vero, ne dicamus improbe, illud dicterium ad universam (ut ita loquamur) Christianæ Religionis substantiam aut corpus extenditur; quasi in arbitrio summorum Potestatum sit, cultus divini interna (quo credenda, & salutis æternæ media referimus) pro lubitu præscribere seu imperare, ac quæ ad cultus externi exercitium & ministerium spectant, pro nutu suo ordinare & dirigere omnia. Quo admisso, Religio non nisi inventum humanum erit, civesque tenebuntur quamcunque imperantes præcipiunt Religionem amplecti, transcripta quippe in ipsos omni animæ cura; quæ tamen, ut supra probavimus, cuivis mortalium propria esse debet.

§. XXXII.

Istius sententiæ sane improbæ autores, atheismi jure quis arguat? Quod per illam Principi integrum fiat, pro varia temporum & utilitatis publicæ ratione, pro lubitu de rebus fidei decernere, quod ipsi visum placitumque fuerit. Indifferentismus hic certe in Religione, aut nullis, aut paucis gradibus ab atheismo distat. Nec obscure eum fuisse Hobbesium, cum ex multis aliis testimoniis, tum etiam ex placitis supra §. 13. de Religione allegatis, manifestum est. Nam Religionem ab arbitrio summorum Imperantium derivat, ut quæ illi de ea sanciant aut præcipiant,

ant, amplectenda civibus; quæ vetent, rejicienda sint. Ab hoc quidem dissidere videtur, quem supra §. 14. nominavimus, *Houtuynus*, cum *interna* Religionis imperio civili subjacere negat. Enimvero dum *Principem quamlibet religionem facere publicam, & judicio suo definitivo fidei articulos determinare*, asserit; tradens etiam, *Christum & Apostolos regulis in N. Testamento propositis non potuisse accommodare vim publicam, eoque eas mansisse privatas, donec ad fidem conversi Principes, eas sibi recepere, ex quo regula facta publica, dum ipsi servari pro legibus voluere*; non videmus, quid hac in parte rectius *Hobbesio* sentiat. v. *Hobb. Leviatb. c. 42. & D. Templeri Ideam Theolog. Leviathanis, dogm. XXXIII.* Quasi vero, quæ Deus, quæ Christus tum ad credendum, tum ad faciendum publice promulgavit, ab imperio civili ejusque auctoritate efficaciam quid accedere possit. Quid hoc aliud est, quam auctoritatem publicam Religionis Christianæ tantum ab arbitrio imperantium derivare? Perstrinxit hac de causa atque confutavit has profanas viri sententias, *B. noster Pufendorfus in Appendice libri sui de Habitu Relig. Christ. ad Vitam Civilem. conf. laudati modo D. Templeri libr. cit.*

§. XXXIII.

πεῖρον ψῦδος *Houtuyni* ex *Hobbesio* haustum, confusio civitatis cum Ecclesia est, quæ nisi accurate distinguantur; aut Ecclesiam a civitate plane absorberi, aut illam cum religione hujus imperio subjici, necessum est, statuat. Unde non minus dura Ecclesiam conditio manere potest, si omne jus circa sacra, citra omnem exceptionem, in arbitrium Principis conferatur, quam si illa R. Pontificis tyrannidi iterum subjiciatur. Discrimen vero civitatis, hoc est status publici, & Ecclesie, quæ societatis aut collegii indolem habet, nullumque statum in civitate, pecu-

peculiarem format, aut illum alterat, B. Pufendorfius libro de Hab. Rel. Christ. ad vit. civil. §. 14. seqq. & §. 30. seqq. accuratissime demonstravit. confer Grot. de Jur. Summ. Potest. circa sacra Cap. IV. §. 10. seqq. πρῶτον id quoque ψεῦδος parasitorum Pontificis R. est, Ecclesiam esse statum qui imperio peculiari, & quidem monarchico regi debeat, quod B. Pufendorfius in aureo tractatu de Monarchia Pontificis R. destruxit. Confer H. Grot. de Imperio Summar. Potest. circa sacra Cap. IV. §. 10. & Doctoris Sorbonici doctissimi Edmundi Richerii Histor. Concil. General. librumque ejus de Potestate Eccles. in rebus temporalibus, ante hos duos annos editum.

§. XXXIV.

Omnia illa profana placita Houtuynus ex falsis & improbis, ut dixi, Hobbesii placitis derivat, quando is cit. libro de Civ. Cap. XVI. §. 21. & Leviath. c. 33. p. 182. statuit, eandem rem civitatem, eandem Ecclesiam esse. At vero licet Ecclesia & civitas iisdem constet hominibus; non tamen qualitatibus tantum, sed interna compage ac capite quo reguntur, maxime differunt. Nequaquam enim Princeps pari, quo civitatis jure, Ecclesiae caput dici potest, quod Houtuynus §. 68. affirmat. Hujus enim in se consideratae caput Christus tantum est, qui verbo suo, per doctores annunciato, Ecclesiam regit; sic, ut ne vicaria quidem potestas (spiritualis) gubernandi Principi concessa sit; illius vero caput Princeps est, legibus promulgatis civitatem ceu corpus civile, autoritate atque vi publica roboratum regit; cum Ecclesia spirituale corpus a longe sublimiori principio, quam civitas, suum ortum ac οὐρανὸν habeat. Est enim societas hominum fidelium seu recte credentium ejusdem doctrinae sententiarum, ac ritibus sacris, sub uno capite Christo cohærens; ita, ut statum civilem nec alteret nec

con-

convellat, sed potius firmet, *Rom. XIII.* ac cives reddat meliores, *1. Tim. II. 2. 3.* Hæreses enim quæ in Politia & œconomia intolerabiles sunt, suas non facit, sed rejicit. v. *Form. concord. Protestant. c. XII. p. 624. seqv.* Romanensium ergo *παποκαισαρίας* quidem ista Hobbessii placita convellunt; at Houtuynus, dum Scyllam sic evadere contendit, in Charybdin incidit, hoc est *καιοπατίας*, quam Theologi vocant, stabilit; cum media via incedere debuisset. Licet enim Religionis Christianæ *interna*, h. e. dogmata, sacramenta & fidem imperio civili subicere se, videri nolit §. LXIII. summis tamen imperantibus jus summum & absolutum circa sacra in universum tribuit. Imo crassius multo quam Romanenses philosophatur, quando §. LXIV. p. 134. scribit, *Principem Religionem publicam facere QVAMLIBET*; & sic etiam idololatricam aut plane fictam. Quid improbe magis ac profanum dici poterat? Sententia hæc fuerat Principis cujusdam Tartarorum, qui defuncto Stephano Batorio Regnum Poloniae ambivit, indifferentissimum Religionis publice profitendo: *Tuus Pontifex, meus Pontifex, Tuus Lutherus, meus Lutherus.* Mirum igitur non est, quod Houtuynus pag. 169. ethnicis quoque Principibus jus definiendarum controversiarum inter Christianos de religione ortarum tribuit: Quasi cæcus de colore judicare posset. Nimirum admissio uno absurdo, plura statim consequuntur. Equidem *Grotius* libr. cit. cap. V. §. 12. infidelibus Principibus judicium de rebus sacris tribuit, exempla & testimonia ex s. scriptura adducendo: verum illa non respiciunt judicium dogmaticum, sed externa religionis, ejusque liberum exercitium. Hoc respectu Paulus *Act. c. XXIV. sqv.* coram Felice & Festo, qui Imperatoris R. vicem gerebant, judicari se passus est. Quærebatur enim præcipue,
an

an crimen esset ; docere Evangelium & asserere resurrectionem mortuorum? negabat Paulus: Nec accusatores eum criminis convincere poterant. Actore igitur non probante, reus ex communi gentium jure absolvi debuisset.

§. XXXV.

Sed ut errores Houtuyni crassiores in compendio velut notentur, eas recensebo paucis, subjecta statim illorum refutatione. Falsum (i. est *doctrinam Christianam ab Imperantibus* indipisci *publicam auctoritatem* §. 64. **PUBLICUM** enim dicente Houtuyno p. 135. est, quod ab *autoritate imperantis* est. Id duplici modo dici potest; *Uno*, quod a sola Imperantium auctoritate in civitate vim publicam habet, ut leges civiles & alia, quæ ad imperium spectant: *altero* quod propter auctoritatem divinam publice ab omnibus in civitate recipi & servari debet, quod *Houtuynus* §. 69. p. 175. *in fine* & p. 176. legibus divinis non denegat. Et hoc certe sensu doctrina Christiana, non tantum ab auctoritate summi imperantis est, cum jussu divino ab Apostolis promulgata sit *Matth XXVIII. 19. Marc. XVI. 15.* sed etiam publica auctoritate divina polluit; cum a cunctis mortalibus in orbe universo recipi debuerit: Ita, ut nihil efficaciam ab auctoritate magistratus eidem accedere potuerit. Quemadmodum & huic doctrinæ, imperantium auctoritas nihil derogare valuit. Nam D. Petrus divina nixus auctoritate, quæ publica civili major est, *Act. V. 29.* cum Synedrium Hierosolymitanum Apostolis prædicationem Evangelii interdiceret, reposuit; *Deo magis quam hominibus obediendum esse.* Et martyres ad imperantium tribunalia protracti, eandem profusione sanguinis asserere non dubitarunt, minime id facturi, si professio Religionis Christianæ non auctoritate divina publice sonare debuisset.

D

§. XXXVI.

§. XXXVI.

2.) Indigna JCto Christiano sententia est, *summos Imperantes prophetis ipsis divinis auctoritatem tribuere publicam.* §. 69. ex *Hobbesii Leviath. c. 33. p. 181.* Certe si neque fides historica, neque salvifica ab auctoritate imperantium dependet; improbum est, cum hoc JCto sentire. Si enim constat prophetiam aliquam a divino instinctu profectam, non plus fidei, inquit *B. Pufendorfius*, per auctoritatem Principis eidem accedit, quam si idem declaret, Ciceronem bonum esse auctorem Latinitatis. Quod si autem prophetia ambigua ac sublestæ sit fidei, & Princeps credat, se accommodata sua auctoritate plenã eidem fidem conciliare posse, delirare judicabitur. confer *H. Grot. de Imp. S. P. circa sacra. Cap. III. §. 10. 11.*

§. XXXVII.

3.) Non minor est improbitas, statuere Prophetarum, Christi & Apostolorum præcepta ac regulas non ante habuisse vim obligandi publicam, quam auctoritas Imperantium eandem accommodaret. §. 69. p. 185. seqv. Sane Christi auctoritas, qua Apostoli publice instructi ejus præcepta & regulas ad recipiendum publice promulgarunt, majoris longe valoris fuit, quam omnes leges publicæ; eoque vim obligandi maxime publicam, (licet non civilem) quæ omnes mortales, sub cujuscunque imperio vixerint, stringeret. Quamvis pœnis civilibus, quod contra eorum indolem est, non fuerint sancita. Magnam ergo impietatem *verba Houtuyni p. 188.* redolent, quando Christi & Apostolorum præcepta de pœnitentia agenda, non fuisse *imperativa, sed svasoria tantum*, garrit.

§. XXXVIII.

4.) Error est *Houtuyni* prioribus paullo minor, quod pastores & doctores Ecclesiæ, civitatis & Principum ministros

stros esse, cum Hobbesi in Lev. c. 33. statuit §. 65. contra diserta Pauli verba 1. Cor. IV. 1. 2. Cor. VI. 4. Notum enim omnibus Christianis est, munus prædicandi Evangelium & quæ huic connexa sunt, a divina institutione & auctoritate dependere; licet imperantes, ut in hoc vel illo loco doctores munere suo a Deo per Ecclesiam mandato publice & libere fungantur, consentire, aut certam iis stationem assignare debeant. Nam alia hic est ratio muneris politici, (ut Cancellarii aut Ducis bellici, quod muneri Principis ob finem imperii necessarium subordinatur) quam ecclesiastici, quod sublimiorem longe ortum & finem habet. Objicit quidem *Houtuynus, Ministerii functio actualis, actus publicus & externus est, qualis imperio subjicitur.* Verum, ut quoad circumstantias loci & temporis, imperio civili hunc subjacere concesserim; ita nego ipsum actum muneris sancti in se, ejusque institutionem & auctoritatem a summis imperantibus pendere. Perinde foret, ac si dixeris; matrimonium divinitus est institutum, sed a Principe dependet, ut actualiter illud iniri queat. Quid si igitur Principi in mentem veniat prohibere, ne quis actualiter matrimonium contrahat, aut ministerio fungatur; cui bono tunc matrimonium & pastoralis seu ministerialis functio erit? Tandem & *ordinationem* per manuum impositionem, ritum mere ecclesiasticum, Principibus seu imperantibus p. 149. tribuit; cum ante Reges sacerdotio fungi posse, asseruisset p. 140.

§. XXXIX.

5.) Error propemodum §. 65. p. 146. vesanus est, statuere *Ecclesiam esse in persona Principis, per quam totus populus loqui censeatur*; ita, ut quod Principi Christiano placeat, sit placitum Ecclesie, indeque voluntatem Principis habere vigorem legis, ut ante ipsum *Hobbes* etiam

de Civ. cap. XVII. §. 26. Leviathan. c. 43. p. 288. deliraverat. In Ecclesia enim voluntas civium circa sacra, quæ divinitus ordinata sunt, non, ut in civitate circa civiles actiones, Principi subjecta est. Nisi velis declarare Principes esse infallibiles, quem honorem Rex M. Britanniaë Jacobus I. declinavit, negando *Reges esse doctrinae iudices falli nescios.* Et absurdum inde consequeretur maximum, Principe in hæresin vel errorem lapsa, Ecclesiam factam esse hæreticam. v. *Pufend. libr. cit. p. 211. sequ.*

§. XL.

6.) Non levius errat *Houtuynus*, quando §. 70. 71. cum *Hobbessio de Civ. Cap. XVII. §. 27. & Leviath. c. 18. & 42.* Principibus summum iudicium definitivum & imperativum circa dogmata Christiana & ipsos fidei articulos determinandos tribuit, siquidem pro talibus publice habendis sint. At vero iudicium definitivum ac determinativum est a veritate divina revelata petendum; illa autem in conformitate dogmatum cum s. literis consistit; quæ sæpe mysteria involvunt, de quibus illi, qui doctores audiunt, non raro vix recte iudicare valent. Etsi igitur Principes Christiani, tanquam præcipua Ecclesiae membra, & quibus ex lege divina rerum sacrarum cognitio, & cura *Deut. XVII. 18. 19.* commendatur, a iudicio rerum sacrarum excludendi non sint; non ideo tamen illis id in solidum tribuendum, exclusis aliis Ecclesiae membris, quorum interest, ne falsa dogmata publice invalescant. Quæ Principi hic circa dijudicandam veram a falsa religione observanda sint, *B. Zieglerus l. 1. de J. M. c. XIV. §. 9.* tradit. Aliud autem est formulas fidei sacris literis conformes publicare; aliud de dogmatibus an s. literis congruant, solum iudicare, eaque determinare. *Illud* est Imperantium; *hoc* vero Ecclesiae, quæ interdum Synodis hanc suam potestatem delegare solet,

let, accedente licet Principis autoritate. Quare inepte,
ne dicam inique agunt, qui in rebus fidei determinandis
subinde autoritatem imperantium crepant, aut sollicitant
etiam, placitis suis fidem facturi. v. H. Grotius de Imp. S.
P. circa sacra Cap. V. & VI. Sane si hoc non est *κατασκευασίας*
stabilire, nescio quid aliud sit.

§. XLI.

7.) Ex primo illo falso, quo Houtuynus cum Hobbesio,
in *Leviatb. c. 39.* Ecclesiam & civitatem unum corpus esse
statuit, iste quoque error fluxit, quo negat potestatem im-
perantium recte in *ecclesiasticam & civilem seu secularem* di-
stingui, §. 67. p. 157. In unam enim quæ *civilis* dicitur, con-
flare omnem nititur. Enimvero cum objecta, circa quæ
imperium occupatur, diversæ plane indolis sint; ita ut
aliquando potestas civilis sine contactu potestatis ecclesia-
sticæ, & hæc sine contactu civilis esse queat; non vide-
mus, quid obstet, utramque ex eo fundamento justis limi-
tibus disternare. Sane publicis gentium Christianarum
moribus, passim in civitatibus a Constantini M. ætate
receptam distinctionem convellere, majoris est autoritatis,
quam qua Houtuynus pollet. Confer præter Grotium l. c.
B. Hulsemanni *Breviar. Cap. XX. §. 7.* Quanquam diffiteri
non possumus, Romanenses hac distinctione abuti solere;
cum ecclesiasticum a civili imperio plane divellunt, eam-
que clero aut ejus, quod fingunt, capiti summo R. Ponti-
fici assertum eunt. Quo tamen ipso imperium civile val-
de imminui, dudum est, quod prudentiores observarunt
ac demonstrarunt. confer *Ziegleri de Jur. Maj. l. 1. c. XIII.*
§. 16. 17. seqq. & Hobbesii *Leviatb. c. 29. p. 155.*

§. XLII.

Cæterum ex his Hobbesii & Houtuyni placitis, omni-
um tyrannorum persecutiones, quibus Christianos inno-

centes, ob diffensum circa sacra presserunt aut premunt,
non possunt non justæ declarari. Nam ut ipse §. 70. p. 197.
sequ. scribit, *quas doctrinæ regulas & fidei articulos servari*
Principi publice judicio suo interpretativo ac definitivo pla-
cuerit, pro talibus publice habendæ sunt, iisque obedientia a
singulis ejus religionis, publice, id est, externa debetur; præ-
cise quidem, ut vel teneantur, vel cogi ad ea possint, ex qui-
bus recepta publice manifestatur, si ORDINEM spectet de-
finitio, nulla dubitatio est; Si FIDEM, verbi præconi ma-
xime ea observanda, qui a publice probata definitione recede-
re in actionibus publicis non debet. Totus enim judicii hujus,
definitionis & interpretationis effectus & efficacia in coacti-
one & obediendi necessitate per actum externum consequitur;
quippe interposita interpretatio seu definitio, cum pars legis
sit, eandem cum ipsa eatenus naturam induit, propter legis-
latoris, quem singuli agnoscunt, quod ad externa, autorita-
tem. Fit autem ut coactio sit licita, obedire non sit licitum.
Qui dubitat, definitioni minime male adharebit, in eoque lici-
ta quidem obedientia. At cui diversum penitus ex lege Dei
persvasum, obedire jussus, externe non debet; HIC ILLI-
CITA OBEDIENTIA, ET LICITA COACTIO ERIT.
Qui prohibetur ab actu externo, privata is contentus sit fide
& conscientia, tacitus quid velit apud se privatim sentiat,
linguæ suæ ne indulgeat, actiones externas refrenet, nec ab
imperio ei periculum erit, &c. In his verbis Houtuynus
Principibus tum potestatem cogendi ad profitenda sacra
ipsis probata tribuit, tum hypocritas instruit, ut exter-
ne quidem sacra, quæ Princeps profiteri jussit, simulent;
animo autem vera sua sensa tegant aut premant. Hoc est,
quod Themistius olim dixit; purpura cultores facere, non
Dei. Quid ineptius est, coactionem dicere licitam; obedi-
re vero non licitum? An potestati legitime imperanti ob-
sequi

sequi obligatio non semper respondere debet? Si obedire non est licitum, quare alteri cogendi jus tribuitur? Nempe tyrannidis patronum agit, ut hypocritas formet, qui externa professione verbisque & gestibus defungi queant, quæcunque interna sit animi de religione coacta sententia. Talem advocatum scilicet immanis persecutio Gallica, quæ omnium bonorum commiserationem juxta ac execrationem provocavit, hac rerum tempestate requirebat. Dubitarim vero an tam absurdæ ac improbæ adulationis apud Batavos relaturus sit præmium. v. *B. Pufendorfi Animadvers. in Houtuyni Polit. Contract. p. 221. seqq.*

§. XLIII.

Videri tamen poterat, Principes Protestantes id juris sibi arrogasse, cum superiori seculo non tantum regimen ecclesiasticum sibi vendicarent, excusso Romani Pontificis jugo; sed etiam, repurgata a corruptelis doctrina Christiana, novas fidei formulas seu symbola condiderint, quibus tum pastores, tum cives ac subditos suos adstrinxerunt. Enimvero limites suæ potestatis ac juris hautquaquam migrasse ipsos, cum copiosius ab aliis demonstratum sit, tum paucis id etiam ostendisse ab instituto nostro non erit alienum.

§. XLIV.

Primo enim laudati Principes ac Status formulis illis ac Symbolis, non nova fidei capita condiderunt, sed genuinam Christi & Apostolorum doctrinam, foedis superstitionibus sub R. Pontificis regno tenebrarum contaminatam, per rerum divinarum viros peritissimos, ex ipsis sacrarum literarum monumentis, a fordibus repurgatam iterum promulgarunt, ac civibus suis approbanda & profitenda proposuerunt, nemini hac de causa vi illata. Id quod ante ipsos etiam Imperatores olim Christianos fecisse, a ne-
mine

mine ea propter jure reprehensos legimus. Principes enim Christianos, & qua imperantes, & qua membra Ecclesiae, ad puram Christi doctrinam introducendam & conservandam obligatos esse, in saniori philosophia, omni dubio caret. Deinde ritus & ceremonias, quae in veteri Ecclesia puriori receptae fuerant, aut retinuerunt ipsi, aut renovaverunt, abolitis inanibus ac superstitiosis a clero Romano introductis ceremoniis. Et tandem quia regimen ecclesiasticum Pontifex R. in Germanicas ecclesias inique involverat ac tyrannice usurpaverat; illud ipsi, tanquam inique possessori aut usurpatori, abrogarunt, sibi id merito jure territorii vindicantes. Quod peculiari libro *de Libertate Ecclesiarum Germania*, demonstravit doctissimus J. C. T. Job. Schilterus. Et hoc in *Transactione Passaviensi* anno 1552. & eam insecuta Pace Religiosa a. 1555. Augustae Vindelicorum facta, Imperatoris & Imperii consensu solenni formula confirmatum fuit; quae in *Recess. Imper.* dicti anni §. 25. ita habet: So sollen die Keyserliche Majestät / wie auch Chur-Fürsten / Fürsten und Stände des Heil. Reichs keinen Stand des Reichs von wegen der Augspurgischen Confession und derselben Lehr / Religion und Glaubens halben / mit der That gewaltiger Weis überziehen / beschädigen / vergewaltigen / oder in andere Wege wider sein consciens / Wissen und Willen / von dieser Augspurgischen Confessions - Religion / Glauben / Kirchen-Gebräuchen / Ordnungen und Ceremonien / so sie aufgericht oder nachmahls aufrichten möchten in ihren Fürstenthümen / Landen und Herrschafften / dringen / oder durch Mandat, oder in einiger anderer Gestalt beschweren oder verachten / sondern bey solcher Religion / Glauben / Kirchen-Gebräuchen / Ordnungen und Ceremonien / auch ihren Haab und Gütern / liegend oder fahrend / Land / Leuten / Herrschafften / Obriigkeiten / Herrligkeiten

ten und Gerechtigkeiten/ ruhlich und friedlich bleiben lassen etc.
Et §. 20. seqv. sancitur: Episcopis nullam in participes A.
Confessionis Jurisdictionem competere debere, sed ipsis
circa sacra sua disponere licere. §. 23. constituitur: Ne quis
alteri subjectos in suam religionem pertrahat, eorumque
defensionem hoc obtentu suscipiat: Es soll auch kein
Stand den andern/ noch desselben Unterthanen/ zu seiner Re-
ligion tringen/ abpracticiren/ oder wider ihre Obrigkeit in
Schutz und Schirm nehmen/ noch verthädigen in keinem Weg.
§. 24. additur: subditis diversa a Principe suo sacra ample-
xis liberum esse, bonis suis divenditis alio migrare. Sed
cum hoc seculo, contra laudatæ pacis Religiosæ formulam,
Cæsar Ferdinandus II. a. 1629. ferale illud edictum super re-
stituendis bonis ecclesiasticis, post transactionem Passavi-
ensem per Protestantes occupatis, promulgasset, quo re-
ligionis juxta ac libertatis suæ oppressionem quæri judica-
batur; Elector Saxonix super istius iniquitate non tan-
tum querebatur, abrogationem Edicti per Legatos enixe
rogando; sed cum precibus & juri nullus relinqueretur
locus, consentientibus aliis Statibus Protestantibus Lipsiæ
a. 1630. congregatis, decrevit vim opponere, si quæ vis sibi
ob Edictum illud ferale intentaretur. Inde bellum in
Germania exitiale exarsit, quod vitalia fere ejus exedit;
donec a. 1648. Osnabrugæ, pax illa Religiosa iterum stabili-
retur & muniretur. v. *Artic. V. instrum. Pac. Osnabrug.*

§. XLV.

Quod autem ejusmodi Formulæ fidei suos tum do-
ctores, tum cives ac subditos adstrinxerint sub jurisjuran-
di religione, eo ipso conscientiarum dominium non affe-
ctarunt: Nullum enim ad illas amplectendas coegerunt.
Qui easdem profiteri abnuerant, iis integrum fuit, e civi-
tate sua in aliam migrare, aliamque eligere sectam. Inter-

E

est

est enim maxime Reipublicæ Christianæ, ut, nisi pacta ob-
stent cum civibus super plena cujusque religionis liberta-
te inita, tranquillitas aut concordia in Ecclesia, prohibitis
dissidiis circa capita summam Religionis tangentia con-
servetur. Quæ, nisi publica fidei formula aut symbola,
ex s. literis composita extent, quibus cives ac subdi-
ti adstringantur, cessat. Hac de causa in Eccle-
sia jam primis Christianismi seculis, symbola fidei condita
fuisse, quæ & nos retinemus, notissimum est. Igitur, si
contra illa quis docere, aut etiam eadem rejicere aggredia-
tur; is, si quid rationum pro sua sententia adferat, audi-
endus prius, ut erroris convincatur; postea ut absistat
monendus aut redarguendus est; si ne sic quidem quiesce-
re velit, civitate ejici potest, ne pars sincera trahatur aut
turbæ enascantur. v. B. Pufend. libr. cit. §. 44.

§. XLVI.

Circa ritus tamen, qui non ab universa Ecclesia rece-
pti sunt olim, major libertas permitti solet; cum illi sum-
ma Religionis capita aut doctrinam non attingant. Quan-
quam privatis hic nihil innovare ab imperantibus merito
præcipitur; ne exinde vel plebi offendiculum præbeat, aut
turbæ ab imperitis hac de causa excitentur noxiæ. Cu-
jus rei exempla superioris ævi historia, plurima suggerit,
quæ hic adduxisse nimis prolixum foret.

§. XLVII.

Ceterum vero *Jus reformandi* seu repurgandi Eccle-
siam a falsa doctrina, superstitiosis ritibus malisque mori-
bus inquinatam, ex jure divino summis Imperantibus in
suis ditionibus competere, ex custodia utriusque Decalo-
gi tabulæ, & *Deuteron. XVII. 18. 19. Jos. I. 8.* Christianis no-
tum est. Pluribus eandem potestatem Principum argu-
mentis asseruit *Grotius* jam sæpe a nobis laudatus. Agno-
vit

vit id cum antiquis imperatoribus Christianis, Maximilianus I. quando anno 1510. centum adversus curiam Romanam gravamina colligi curavit. Edicta hac de causa Maximiliani I. & Ludov. XII. R. Gall. anno 1511. facta, de convocando & celebrando concilio Pisano, pro *necessitate & utilitate Reip. Christianæ contra Julium II. Papam*, apud *Goldastam* extant, *constitut. imperial. tom. I. fol. 421. seqq.* confer *Seckendorffii Hist. Lutheran. Lib. I. Sect. 2. §. 11. addit. 3.* At vero cum Christiana Ecclesia hodie in diversas Sectas abierit; illud difficultate carere non videtur; *an cuivis Principi in suo territorio illam Religionem introducere liceat, quam ipse profitetur?* Ad quam quæstionem respondemus distinctione facta *inter* Principes, qui liberam & absolutam in Republica habent potestatem, nullisque, ut vocant, legibus fundamentalibus aut pactis adstrictam; & *inter* Principes, qui potestate limitata ac legibus aut pactis cum subditis adstricta gaudent: Quod illos attinget, a jure alienum non videtur, si Princeps illius Religionis exercitium, quam in conscientia pro vera habet, introducat; nulla tamen vi subditorum conscientis illata, qui hac in parte ab ipso dissident. Imperium enim in conscientias nunquam summis Potestatibus competere, supra §. XX. & XXI. adstruximus. Si ergo ex conscientia erronea, falsam Princeps imperet religionem, illud *Augustini Serm. VI. de verb. Dom.* attendendum: *Si aliud imperator, aliud jubeat Deus, quid judicatur? Major potestas Deus; da veniam ô Imperator.* Jus quippe emigrandi, aut gloriam martyrii dissentientibus relinquere debent. conf. *Instrument. Pac. Osnabrug. Artic. V. §. 34. 35. 36. & 37.* Nec obstare videtur, quod hac ratione, falsa, si Princeps sit hæreticus, Religio per reformationem introduci queat. Nam propter abusus periculum, ipsi jus competens non dene-

gandum est. Nisi velimus etiam summis Imperantibus jus condendi leges, dubium reddere; ideo, quod leges perverfas aut noxias ferre possint. Abusus enim juris imperii non tollit ipsum jus imperii ex maiestate fluens. Confer *Grot. de Imp. S. P. circa Sacra, Cap. VIII. §. 2. Conring. de Pace Civil. & Zieglerum de Jur. Maj. Lib. I. c. 14. §. 5. 6. 7.* Unicum ergo hic solatium in divina est providentia. Deus, quippe *in cuius manu*, speciali quodam modo, *cor Regis* est, *Proverb. XXI. 1.* & per bonos & per malos Principes opus suum operatur. Interdum tranquillitas, interdum tempestas Ecclesiæ utilior. Digna hic notatu *Augustini* verba, quæ in *Epistola quadam* recitat: *Imperatores cum in errore sunt, pro errore suo contra veritatem leges dant, per quas iusti & probantur & coronantur, non faciendo, quod illi iubent, quia Deus prohibet.*

§. XLVIII.

Quod vero Principes, qui limitatam per pacta cum populo habent potestatem, attinet, illos absque ordinum & populi consensu, non posse Religionem mutare aut reformare, manifestum est. Nam pacta cum populo obtentu religionis violare, nefas est; Cum fides data omnibus servanda sit. Confer *Instrum. Pacis Osnabrug. artic. V. §. 33. Artic. VII. §. 1.* Quapropter cum ordinibus Regni Bohemici ab antecessoribus Ferdinandi II. hoc nostro seculo, de libertate Religionis pacto velut aut privilegio cautum esset; & hic illud antiquare aut abrogare, Jesuitarum artibus inductus moliretur, exitiale illud Bohemiæ & Germaniæ bellum exarsit. v. *Pauli Prassecii Chronic. Gestor. in Europa singular. p. 312. seqq.* Quid Jacobo II. Magnæ Britanniæ nunc Ex-Regi ante hos sex annos, propter pacta super Religione cum populo violata, acciderit, in omnium recenti viget memoria.

§. XLIX.

§. XLIX.

Obligantur quidem omnes Principes ad veræ Religionis receptionem, propugnationem, conservationem ac defensionem, *Deuter. XVII, 19.* cum ideo etiam utriusque tabulæ Decalogi custodes audiant, ut *B. Hülfemannus Brev. cap. XX. Supplem. §. III. num. 5. & seqq.* evincit. confer *Petri de Muca de Conc. Sacerd. & Imp. l. II. c. X.* Si tamen ob peccata populi, aut alias causas contingat, ut illi ab Orthodoxa Religione desciscant, falsam amplexi, quam & publice in suis dititionibus vigere velint; dissentire & contradicere pastoribus ac subditis eorum licet, etiam cum fortunarum & vitæ jactura; resistere vero vi armata, (si mere subditi, quales Principes imperii neutiquam sunt) nunquam licet. Quod laudatus *Hülfemannus* accurate satis *Cap. XX. cit. §. XI.* demonstravit. confer *B. Seckendorffii Hist. Lutheranismi Prologu.*

§. L.

Ubi vero Princeps diversas in suis territoriis religiones, quarum una tantum vera esse potest, deprehendit; falsas quidem lucris, aut alia quacunque de causa tolerare non debet; nisi vel pactum de sacris ipsi cum subditis intercesserit, aut ex reformatione periculum Reipublicæ aut Religionis puræ timeatur maximum. Nam doctrina Evangelii ad destruendas Respublicas instituta haud fuit. vid. *Hülfem. Cap. XX. cit. §. 10.* Hinc, omnium moratorum gentium jure, nefas habetur, quod Rex Galliæ contra Edictum Nanneticum, quo Hugonottis de libertate Religionis tam sancte cautum fuerat, abrogavit, immissisque dimachorum legionibus, nolentes ad sacra Romanensia amplectenda coegerit. v. *Heideggeri Histor. Papat. p. 536. seqq.* Execrabilis hæc est immanitas, quam barbaræ etiam gentes, ut Turcæ, detestantur. conf. *Pufend. de Hab. Relig.*

§. 49. 50. Neque enim, quod obtendi solet, ad tranquillitatem civitatis absolute necessarium est, ut omnes cives circa Religionis capita consentiant; seu, quod idem est, dissensus circa capita Religionis, per se non turbat quietem civitatis, sed intemperies ingeniorum, ambitio, gloriae & potentiae cupiditas, zelusque male temperatus, quae ab isto dissensu ansam sumunt, turbulentiam suam expromendi. His vitiis frena injicienda sunt, ne per petulantiam turbent eos, queis, salvo adversus Principes obsequio, nihil aliud quaeritur, quam conscientiae libertate frui. Confer *Atbenagora Apolog. pro Christian. Instrument. Pacis Osnabr. Artic. V. §. 50.* ac *H. Grot. libr. cit. c. VIII. §. 4.*

§. LI.

Atrox ergo injuria est, qua D. *Franciscus Burgkardus*, Electoris Coloniensis olim Consiliarius Intimus & Cancellarius, in libro cui titulum *de Autonomia*, i. e. *von Freystellung mehrer Religion und Glauben &c.* praescripsit, Status Protestantes contra leges Imperii publicas affecit; quando illis ob vindicatum ac usurpatum jus suum circa sacra Libertinismum credendi, aut sicut ipse *Cap. I. loquitur*, *Licentiam credendi quidvis*, impingit. Notavit & quodammodo castigavit hominis zelum male temperatum pro Pontificis R. tyrannide *Ant. Benbelona de Godentis Jctus* (vel qui sub hoc nomine latere creditur) *Eberhardus a Weibe Jctus eximius*. Vide ejus *Uny Resveille Matin*, sive *Tempestivum Suscitabulum pro Principibus*: hoc est *ad edictum Imper. Diocletiani de Malefic. & Manich. in Cod. Hermog. quod in Christianos scriptum est, Commentarium.*

§. LII.

Cæterum regimen ecclesiasticum, quod omni jure Principibus Christianis, in suis ditionibus competere jam adstru-

adstruximus, suas habet partes, quas vel Principes ipsi, vel per Episcopos aut Magistratus ecclesiasticos exercere solent.

§. LIII.

Harum *prima est inspectio generalis* tum in doctores & pastores, tum in doctrinam, tum in actiones & mores cleri ac populi Christiani. Nam si cura aliorum Collegiorum in civitate imperantibus incumbit, quidni & Ecclesiæ multo amplioris? contingere enim potest, imo sæpe accidisse legitur, quod ministri & doctores verbi divini munere sibi demandato abusi, doctrinam aut depravarint, aut pravis moribus Ecclesiæ nocuerint, quæ noxa in Rempublicam transit. Ideo Principes ut nomen Episcoporum, quod a Constantini M. ævo usque gesserunt, tueantur, providere debent; ne quid hac in re peccetur. Exempla hujus curæ Principibus competentis, ex historia Imperatorum eorumque juribus, *H. Grotius* allegat. confer *Pufend. libr. cit. p. 152.*

§. LIV.

Succedit illi parti *ius constituendi Ecclesiæ ministros*, quod summi Imperantes justis de causis sibi vindicare possunt. *Non est*, inquit *Marsilius Patavinus, lege divina prohibitus legislator aut Princeps ab officiorum ecclesiasticorum institutione, collatione seu distributione.* Quod *H. Grotius de Jur. Summ. Potest. circa Sacra Cap. X.* argumentis sat congruis probat, sub eo comprehendens jus eligendi, aut licentiam dandi ad eligendum, salva tamen libera approbatione, §. 23. *seqq.* Non vero id jus ad Principem eo modo spectare, quo jus constituendi Magistratus aut alios officiales in civitate necessarios, bene *Pufendorffius l. c. §. 45.* animadvertit: cum hoc ipsi in solidum velut pars summi Imperii competat; illud autem
ex

ex parte tantum. Quia doctores Ecclesiæ, ut tales, proprie non sunt officiales Principis, sed ministri aut servi Christi, a quo potestas docendi Evangelium primum instituta est. Variant tamen modi hujusce juris, exercendi pro temporum, populi, aut pactorum cum his, diversa consuetudine, ut *Grotius Cap. cit. §. 31. 32.* annotavit. Nam si forte populo, Episcopis, aut Magistratibus jus eligendi pastores ex veteri consuetudine concessum est; Principis interest, ne absque sua approbatione id exerceant: cum vel in electione, vel in electis doctrinæ & morum vitia esse queant Ecclesiæ noxam illatura: quam Principes Christiani majori cum efficacia, quam populus præcavere possunt, certe debent. Hic si aliquid consilii dandum est, non displicet *Grotio*, Justinianeorum temporum ratio, adhibita hac cautela; ne plebi invitæ pastor obtrudatur, salvo tamen summis Potestati- bus jure rescindendi electiones, quæ vitio aliquo laborant. Hoc enim jure non Francos tantum Reges, sed & veteres Rom. Imperatores sæpissime usos esse, *Grotius ex historia probat.*

§. LV.

Jus condendi leges ecclesiasticas, & recipiendi in veteri Ecclesia usitatos canones utiles, ut vim legum habeant, pars etiam regiminis ecclesiastici est necessaria: quam summis imperantibus ex jure imperii nomothetico competere, recte Grotius adstruxit, & exemplis etiam Principum Christianorum, qui tales promulgarunt, comprobavit. v. de Imper. Summ. Potestat. circa Sacr. Cap. VII. §. 14. 15.

§. LVI.

Leges illæ præter disciplinam ac mores, ritus Ecclesiæ respiciunt, circa quos dissensio multis in veteri & re-
centi-

centiori Ecclesia turbis ansam dedit. De his cum lex divina nihil constituit, si materia recens est & ductilis, nihil est tutius, quam eas restituere, qui primis post Apostolos seculis, magno populi Christiani consensu, magnoque fructu observati sunt. Id quod Status Protestantes, monente Luthero, attenderunt. vid. *Augustan. Confession. de Abusib. Cap. V. & VII.* Locum hic etiam illa C. Cassii sententia apud C. Tacitum *Annal. XIV. c. 43.* habere potest: *super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ convertuntur, in deterius mutari.* Habenda tamen & temporum aliqua & locorum ratio; Quibus neglectis turbæ exitiales in republica enasci possunt. Quarum exemplum ut vetera taceamus, recentior historia Anglicana suggerit, cum Carolus I. Rex M. Britanniaë *librum*, quem vocant, *Liturgicum* ab Episcopis compositum anno 1637. publicari curasset. Cæterum multa præclara in hanc sententiam videre est in historia *Socratis lib. V. c. 22.* & in Augustini *Epist. CXVIII. seq.* Si quid in isto genere non optimum, tolerabile tamen, ævo radices egit, id nisi bella occasione multoque assensu non mutare, prudentiæ est. *Consuetudinis enim mutatio*, dicente *Augustino Epist. CXVIII. etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat.* Iniquus hic in Principum jura est *Petrus de Marca de Concord. Sacerdot. & Imper. lib. II. c. 6. n. 6.* quando illis denegat potestatem circa disciplinam & ceremonias, eoque nomine Justinianum vel licat aut damnat, quod in *Novell. 137. cap. 6.* de s. liturgia constitutionem ediderit. Enimvero ipse, ut alibi, satis prodit, quod concordiam discordem molitus sit. Pontificis enim Romani monarchia cum imperio Principum nunquam concordare potest. Quia duæ summæ potestates in una republica simul esse nequeunt; licet

F

hoc

hoc *Petrus de Marca l. II. de Conc. Sacerd. & Imp.* evincere contendat, variis restrictionibus utriusque potestatis adhibitis. Sed *Concordia Sacerdotii & Imperii*, dicente ipso Gregorio VII. Monarchiæ Papalis conditore, *l. 1. Epist. 19. nihil fictum, nil nisi purum debet habere. v. Prolegom. P. de Marca p. 41.*

§. LVII.

Interest præterea Reipublicæ, ut in Ecclesia vigeat concordia, quam dissensiones circa dogmata & ritus maxime turbare solent. His consopendis aliqui Synodos idoneas judicarunt, quæ magno numero habitæ leguntur. Quarum indictio & directio ad imperantes spectat; ut veterum Synodorum historia abunde probat. confer *Ziegleri de J. Maj. libr. I. cap. XV.* Labentibus tamen seculis id juris quoque sibi Pontifex Rom. arrogavit, non parum imminuta sic Principum potestate. Sed Status Protestantes superiori ævo Pontificis Romani tyrannidem averfantes, iterum eandem vindictum iverunt. Nec alia cura Constantinum M. Theodosium M. & qui post eum Christiani fuerunt Imperatores, magis exercuit, quam ut dissensiones in Ecclesia, aut præverterent, aut sanarent. Contra Julianus Apostata, suscepto in Christianos inexpiabili odio, non invenit quomodo gravius iis noceret, quam si latam scissuris ac dissensionibus viam aperiret, quod *Ammianus Marcellinus lib. XXII. cap. 5.* annotavit. confer *Augustin. Epist. XXVI.* Huic conservandæ, vel si abrupta est, reducendæ magis inserviunt moderata antistitum consilia, quam præfervida, aut etiam Synodi particulares vel colloquia: Quorum eventus, Ecclesiæ teste historia, raro latus fuit. id quod jam sua ætate Gr. Nazianze-

anzenus observavit. Ut enim omnes unum consentiant,
res voti magis, quam spei est.

§. LIIX.

Ad lites quæ inter clericos, super actionibus vel re-
bus sacris oriuntur componendas, opus est *judiciis ecclesia-
sticis*, in quibus illæ determinantur. Inde ad regiminis
ecclesiastici exercitium, jus illa constituendi pertinere
manifestum est. Clericos enim Principum imperio non
exemptos esse contra Baronium & Bellarminum Romanæ
Curia assentatores, tum ex *Roman. Cap. XIII. 1.* tum lu-
culentis Ecclesiæ Veteris doctorum testimoniis evincit
doctissimus Sorbonista, *Edmundus Richerius* tractatu de
Potestate Ecclesiæ in rebus temporalibus Libr. II. c. 1. 2. seqq.
Ceterum vero potestatem hanc in judiciis dictis, cum sit
Vicaria, a summa Potestate dependere, nulla indiget
probatione. *Grotius* hic monet ad salutem publicam
& ad dignitatem Ecclesiæ pertinere, res ecclesiasticas ad
minora tribunalia non deferri; cum cognitiones de
moneta & ære municipalibus iudicibus non soleant de-
legari, sed collegiis sublimioribus. Quare nobilissima
hæc munia, non nisi proximis fastigio Principum,
commendanda censet. vid. *Grot. de Imper. S. P. circa
Sacra. Cap. ult.*

§. LIX.

Plures *imperii partes* seu *jura* circa sacra & res ec-
clesiasticas esse novimus. Sed illa hic tradere nostri in-
stituti ratio non patitur. Unum tantum adhuc contra
Hobbesium de Civ. Cap. XVII. §. 25. notamus, quod perpe-
ram jus clavium, seu potestatem ligandi & solvendi Pa-
storibus quidem & ministris Ecclesiæ tribuere videatur;
verum dum potestatem judicandi de pœnitentia imperan-
tibus assertum it; quippe quos Ecclesiæ nomine intel-
ligit,

QX 4286

ligit, insana suæ Theologiæ & Politicæ placita sequitur; perperam explicando pœnitentiam, & confundendo iudicium pastorale cum politico seu civili de pœnitentibus: Quæ Theologis discutienda relinquimus. Nam etsi illa potestas effigiem quandam jurisdictionis habet; non tamen proprie jurisdictio est; qvum eam nec Christus nec Apostoli unquam affectarint, aut pastoribus delegarint. Interim circa exercitium juris clavium, quo pastores abuti possunt, inspectionem & eo abutentium, coërcitionem competere imperantibus, *H. Grotius libr. c. Cap. IX. §. 22.* asseruit.

§. LX.

Ex his jam in medium allatis constare arbitror, quo sensu protritum illud dictærium, **CUJUS EST REGIO, EJUS EST RELIGIO**, admitti possit, quo ve aliqui eodem abuti soleant. Deus cum libertate conscientiæ, veram nobis in verbo suo revelatam servet Religionem, animumque Christianis Principibus inspiret sanctum, ut veritatem cœlestem & pacem constanter ament, tueantur atque turbones ejus coërceant!

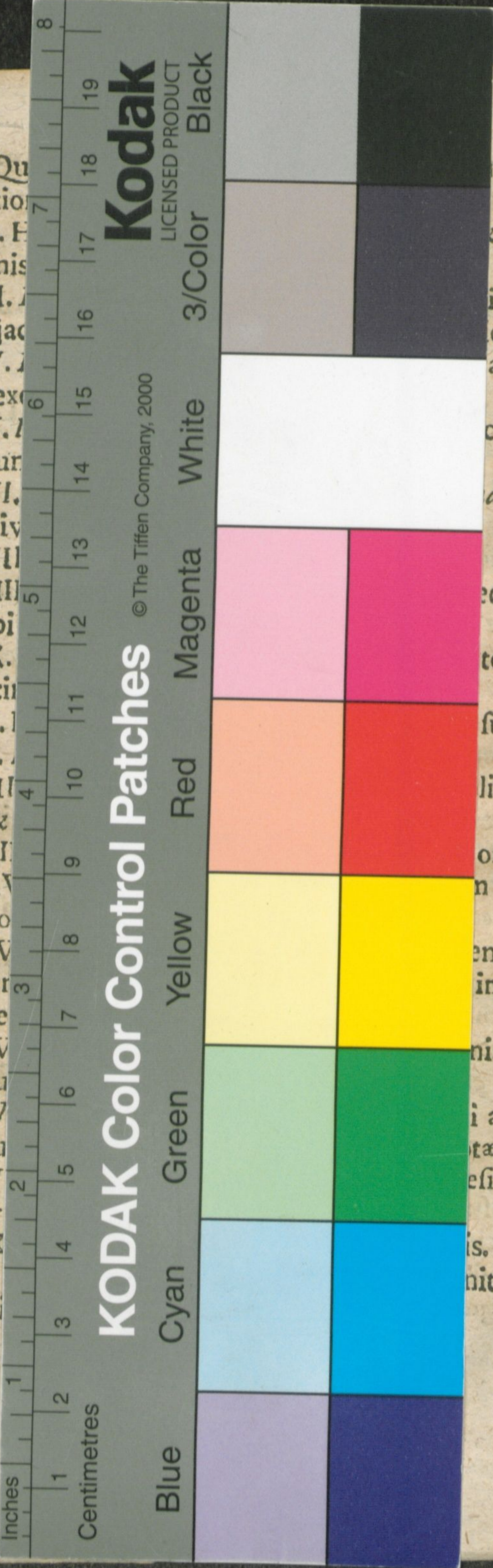
S. D. G.

VDTF MC

XXI. Qu
 tion
 XXII. F
 nis
 XXIII. J
 jac
 XXIV. J
 ex
 XXV. J
 ur
 XXVI. J
 tiv
 XXVII
 XXVIII
 bi
 XXIX. J
 ci
 XXX. J
 XXXI. J
 XXXII
 &
 XXXIII
 XXXIV
 co
 XXXV
 ur
 ce
 XXXV
 au
 XXXV
 ru
 XXXV
 Pr
 XXXIX
 XL. 6.)
 m

æ indole, institu-
 & externa Religio-
 io civili non sub-
 ciuntur.
 antium non sunt
 coalescere neque-
 d externa, impera-
 ecclesiasticum ple-
 to imperantium,
 sus declaratur.
 liticos sunt *Hobbes*
 ostenditur.
 n esse rem, quod
 ensentur & rejici-
 imperantibus ac-
 nis accommodent
 i atque Apostolo-
 tæ sint.
 esia sint ministri
 is.
 nitivum & deter-
 XLI.

